

TIDSSKRIFTET FØNIX

*Nyt hovedværk om sagatidens store overgang fra hedenskab til
kristendom*

*Anmeldelse af Keld Zeruneith, Da de tog land. Historie, drømme og digtning i
sagatidens Island, Gyldendal 2021, 384 sider.*

KRISTOFFER GARNE
Cand.theol., sognepræst

FØNIX ÅRG. 2021, s. 178–181

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Nyt hovedværk om sagatidens store overgang fra hedenskab til kristendom

Anmeldelse af Keld Zeruneith, *Da de tog land. Historie, drømme og digtning i sagatidens Island*, Gyldendal 2021, 384 sider.

HVIS FORFATTER OG DR.PHIL. KELD ZERUNEITH (f. 1941) har sådan noget som en fast fan- eller læserskare, så vil den have ventet længe på hans seneste bog, der er en ambitiøs skildring af sagatidens Island i form af læsninger af dens litterære frembringelser. Bogen blev nemlig allerede annonceret i forordet til *Træhesten: Fra Odyssees til Sokrates* fra 2002. Denne bog var et storstilet forsøg på at skildre bevidsthedens gennembrud og udvikling i den græske litteratur fra Homer til Platon. At den lovede bog, som nu foreligger, var så længe undervejs, skyldes til dels, at Zeruneith har udgivet flere mindre bøger om Island – blandt andet i samarbejde med Per Kirkeby, som den nye bog er dedikeret til. Men det skyldes nok især, at han i mellemtiden blev opslugt af den angelsaksiske overgangstid, ca. 700-1000, hvorom han i 2017 udgav den meget læseværdige bog *De sidste tider*, der ender i en grundig læsning af det berømte Beowulf-kvad, som han året efter udgav i en medrivende dansk gendigtning.

Og så kom tiden altså endelig til at færdiggøre det længe planlagte værk om sagatiden. Noget tyder på, at det ikke blev det storværk, Zeruneith selv havde forestillet sig (det er ellers stort nok med sine over 350 sider, men *Træhesten* var næsten 700 sider). I hvert fald undskylder han sig i forordet med, at bogens enkelte dele er skrevet hver for sig over en længere periode, og at han på grund af sin fremskredne alder ikke har kunnet inddrage lige så meget sekundærlitteratur, som han har haft for vane. Det er nogle udmærkede, ydmyge forbehold, men Zeruneith behøver faktisk ikke at sætte sit lys under en skæppe på denne måde.

De enkelte dele er nemlig komponeret og sat sammen, så de leder over i hinanden på en sådan måde, at bogen kan læses fra ende til anden som en sammenhængende skildring af den islandske digtning og historie i de afgørende århundreder før og efter landets kristning omkring år 1000. Desuden er det ikke nogen svaghed ved et omfangsrigt litteraturhistorisk værk, at dets enkelte dele kan læses for sig. Således kan bogen også bruges som un-

dervisnings- og opslagsbog, hvor man for eksempel læser de mere bredt skildrende dele som indføring og de andre mere analyserende og tematiske dele efter egen læsning af de enkelte sagaer.

Den begrænsede inddragelse af sekundærlitteratur betyder desuden, at værket opnår en tiltrængt koncentration om primærlitteraturen, den islandske poesi og sagadigtning, som er bogens egentlige emne, selvom den også kan læses som en (bevidstheds)historisk skildring af perioden. I så henseende danner bogen en sund modvægt til den stærke modsatte tendens i humaniora, hvor metodisk og teoretisk sekundærlitteratur truer med at blokere for selvstændigt arbejde med de analyserede værker. Zeruneiths "metode" er simpelthen at læse al den islandske litteratur på originalsproget og derudfra danne sig sine egne opfattelser af stoffet. Her er der ingen grund til at kompensere for manglende analytiske og filologiske færdigheder med en masse "teori". Den fraværende teoretiske ramme betyder også, at værket kan læses som en indføring i tiden og litteraturen, uanset om man følger Zeruneiths særlige syn på stoffet eller ej.

Den begrænsede inddragelse af sekundærlitteratur bevirker, at det i høj grad bliver læserens egen opgave at se forbindelseslinjerne til andet stof og mulige nutidige problemstillinger. Fra enkelte antydninger og forfatterens øvrige bøger ved vi, at der bag ved interessen for disse overgangstider gemmer sig en dybdepsykologisk interesse i den menneskelige bevidstheds udvikling og dens sammenhæng med kollektive fænomener som religion, kunst og litteratur. Det er også indlysende, at Zeruneiths arbejde med disse overgangsfaser i det gamle Grækenland, England og Island lader sig forbinde med aktuel teoridannelse inden for den kulturevolutionære religionsvidenskab, hvor den såkaldte aksetids-teori er blevet revitaliseret. Zeruneiths seneste bog er en påmindelse om, at sammenspillet eller konflikten mellem det såkaldt arkaiske (såsom hedenskab, ritualer, samfundsopretholdelse, heroisme) og det såkaldt aksiale (såsom verdensreligion, kritisk tænkning, grænsesprængning, sagtmodighed) ikke er tidsbunden, men principielt evigt aktuel i enhver brydningstid.

Det mest fascinerende ved Zeruneiths bog er hans minutiøse skildring af, hvordan den nyindførte kristendom kun langsomt bryder igennem og sætter sit præg på det islandske samfund og dets forfattere. I grunden lader den sig dog forbavsende let indføre, som Zeruneith må konstatere. De gamle guder virker svækkede og klar til at blive overgået af de stærkere Gudfader, Hvide Krist og Helligånden, men yder dog modstand og lever videre hos digterne (glem alt om en egentlig monoteisme, der formentligt først indføres konsekvent langt senere). Det islandske samfund, hvor blodhævn og æresdrab nærmest er hverdagskost, trænger også til at blive mildnet af næstekærlighed, hvis det ikke skal opløse sig selv indefra.

Men at kristendommen er indført, er ikke det samme, som at den sætter sig igennem i bevidstheden på én gang. De lokale høvdinge bygger stadig deres egne lokale kirketempler, som ikke skal underlægges bispesæderne. Slægtsbåndet er stærkere end trosbåndet, og biskopperne vælges ud fra høvdingeslægterne. Sæder og moral ændres kun langsomt. Den nye gud (eller måske rettere: de nye guder) tjener på mange måder de samme funktioner som de gamle.

En af de mest interessante kapitler i bogen er ”Omvendelsens poesi”, hvor Zeruneith gennemgår en række af tidens digte, hvor de første stadig har forfatternavne og er ladet med hedenske værdier, men hvor de senere i ydmyghedens navn er anonyme og i højere grad gennemsyret af kristne forestillinger og billeder – uden at det hedenske islæt helt forsvinder fra forestillingsuniverset.

Saft og kraft er der også i bogens del 4 ud af 5, hvor Zeruneith (mig bekendt som den første) foretager en indgående analyse af de mange drømme, der findes i sagaverdenen. Drømmene har afgørende betydning i det fortalte univers og tilsyneladende også i forfatteruniverset, hvor begivenheder skildres på afstand. Denne del af bogen er – apropos den dybdepsykologiske interesse – en stærk påmindelse om, hvor afgørende betydning drømme har haft (og endnu kan have) i menneskelivet.

Bogens øvrige fem dele er henholdsvis en indføring i den islandske historie og mentalitet på baggrund af de litterære kilder, skildringer af troskiftet og skjaldskabet og så til sidst en række læsninger af sagaer, der afsluttes med en storstilet analyse af Njals saga, hvor den endeløse række af hævn drab ender i forsonende broderkys og ægteskabsindgåelse mellem de forurettede slægter.

Zeruneith har gennemgående det blik på sagaerne, at de uden afstandtagen skildrer det hedenske liv og dets kampe, men alligevel afslører, at forfatterne, der skriver på afstand, er kristne og derfor udstiller det hedenske hovmod. De kristne forfattere vil vise, at det, der engang var dyder, nu er laster. Men de gør det på en så subtil og loyal måde, at den gamle verden fremtræder med styrke og overbevisningskraft. Og det er netop denne dobbelthed, der gør sagaerne til stor litteratur. Det gnistrer af hedenskab, men samtidig skildres en utopi, hvor blodhævn er fortid og kærlighed fremtid.

Læseren mærker forhåbentligt, at jeg er begejstret og kan anbefale bogen på det varmeste – selvom jeg vil advare om, at man skal holde hovedet koldt og tungen lige i munden for at kunne følge med i de mange årtal, begivenheder, navne og slægtsforbindelser, som ridses op bogen igennem (det fyldige, næsten fejlfri register hjælper meget, men tidslinje og/eller et persongalleri havde gjort underværker).

Man håber bestemt ikke, at bogen, som det antydes i forordet, kunne gå hen og blive forfatterens sidste. Man kunne for eksempel ønske, at han også kastede sig over de danske oldtidssagaer eller bidrog med en mere essayistisk sammenfatning af sit syn på bevidsthedens udvikling og kulturelle overgangstider. Men uanset hvad er bogen en værdig og tankevækkende afslutning på den trilogi, der blev begyndt med *Træhesten*, og som giver os et litteraturhistorisk fundament for at forstå os selv og vores tid, der er blevet til som resultat af de brydninger, der er foregået i de store overgangstider. Bogen indbyder desuden til at gå ombord i Zeruneiths øvrige værker, der også tæller en anden trilogi i form af monumentale digterbiografier om henholdsvis Ewald, Aarestrup og Claussen foruden (tre!) digtsamlinger og andre mindre udgivelser om blandt andet Island, herunder den fine sammenskrivning og gendigtning af sagaerne med titlen *Kedelhat* (2003).

Bogens titel, *Da de tog land: Historie, drømme og digtning i sagatidens Island*, lover for lidt. Det lyder som en tør videnskabelig monografi, men der er tale om en velskrevet og tindrende bevidsthed- og overgangshistorie (for nu at bruge undertitlerne fra dens forgængere), som forhåbentligt bliver læst og gransket af mange i årene fremover.